

# LÉLEK és TÖRTÉNELEM: ÖRÖKSÉG

A 2019. ÉVI KONFERENCIA ABSZTRAKTJAI

Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest  
BTK TÖRTÉNETI INTÉZET | GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI TANSZÉK



A KONFERENCIA LÉTREJÖTTÉT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP TÁMOGATÁSA TETTE LEHETŐVÉ.

[www.nka.hu](http://www.nka.hu)

A konferencia az NKFIH PD\_2016. 121103. sz. projekt támogatásával valósult meg (Papp Barbara kutatása)

A konferencia nyilvános és ingyenes

# LÉLEK ÉS TÖRTÉNELEM: ÖRÖKSÉG

Az ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék  
interdiszciplináris konferenciája

2019. december 5., csütörtök, 09.00-cca. 19.00

ELTE BTK Kari Tanácsterem, Budapest, VIII. Múzeum krt. 4/a., földszint

09.00-09.05	Köszöntő – Papp Barbara
09.05-09.10	Megnyitó – Demetrovics Zsolt, az ELTE PPK dékánja és Szívós Erika, az ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszékének. vezetője

## TERHES ÖRÖKSÉG

Szekcióvezető: Kövér György (ELTE BTK)

09.10-09.30	Demetrovics Zsolt (ELTE PPK): Családi örökség az addikciós zavarokban
09.30-09.50	Erős Ferenc (PTE BTK): „Ennyi terhes örökség nem marad hatástalan”: F. Gy. a pécsi elmeklinikán
09.50-10.10	Mátay Mónika (ELTE BTK) -Trádlér Henrietta (ELTE TDI): Nyomasztó terhek, kimondatlanságok: a 20. századi történelmi örökség feldolgozása Kőszegen
10.10-10.30	Zana Katalin (magánpraxis): A transzgenerációs atmoszféra: a kollektív társadalmi traumák átörökítésének mélylélektani modellje
10.30-10.50	Kérdések, vita
10.50-11.05	SZÜNET

## ÖRÖKSÉG ÉS TÖRTÉNELEM

Szekcióvezető: Czoch Gábor (ELTE BTK)

11.05-11.25	Bokor László (Mentalport): Az Ödipusz-komplexus történeti kontextusba helyezése
11.25-11.45	Halmos Károly (ELTE BTK): Mentális örökség – szociális viselkedés: az „eltorzult magyar alkat” toposz mérlegelése
11.45-12.05	Nagy Ágnes (BFL): Családi irathagyatékok: az írott múlt öröksége
12.05-12.25	Keszei András (PPKE BTK): Örökség és kollektív emlékezet
12.25-12.45	Kérdések, vita
12.45-13.45	EBÉDSZÜNET

## TEHETSÉG ÉS TELJESÍTMÉNY

Szekcióvezető: Harmatta János (OORI) és Bandi Szabolcs (PTE BTK)

13.45-14.05	Bolgár Dániel (ELTE BTK): Magasabb IQ-júak voltak-e a zsidók?
14.05-14.25	Virág Csilla (ELTE TDI): „Our alehouse, vagabond & begging minstrelsy I defend not”: a jó és a rossz zene a kora újkori Angliában
14.25-14.45	Németh Attila (Nyíró Gyula OPAl): Öröklött tehetség, öröklött betegség: a Cholnoky fivérek
14.45-15.05	Turbucz Dávid (BTK TTI): Horthy Miklós önképe: a vezér és kultusza
15.05-15.25	Borgos Anna (KIPI): A pszichoanalitikus(nő)i identitás átalakulása a háború utáni Magyarországon
15.25-15.45	Kérdések, vita
15.45-16.05	SZÜNET

## ÖRÖKSÉG ÉS KÖZÖSSÉG

Szekcióvezető: Ehmann Bea (KIPI)

16.05-16.25	Vincze Orsolya (PTE BTK) – Jenei Dániel (PTE BTK): A kollektív emlékezet kifinomult narratív kompozíciós és egyéb nyelvi stratégiái
16.25-16.45	Agora Zsuzsanna (PTE BTK): A kollektív nárcizmus transzgenerációs hatásai Németországban történeti-pszichológiai megközelítésben
16.45-17.05	Novák Veronika (ELTE BTK): Eltitkolt örökség: bosszúállás és reprezentáció a 15-16. századi Franciaországban
17.05-17.25	Szívós Erika (ELTE BTK): Utcanevek és utcanév-változások: térpolitika, érzelmi kötődés és generációs azonosulás
17.25-17.45	Kérdések, vita
18.00-	Szefárd örökség – a <b>SEFARAD Trió</b> zenél

## **Demetrovics Zsolt**

Eötvös Loránd Tudományegyetem PPK Pszichológiai Intézet, Budapest

### **Családi örökség az addikciós zavarokban**

Az addikciós zavarok jellegzetesen multikauzális jelenségek, amelyek kialakulásában biológiai, pszichológiai és társas-társadalmi-kulturális okok egyaránt szerepet játszanak. Jelen előadás a családi dimenziók szerepét vizsgálja az addikciós zavarok vonatkozásában rámutatva mind a közvetlen (szülői addikció – gyermek addikciója), mind közvetett (szülői pszichopatológia/működési zavar – gyermek addikciója) mechanizmusok szerepére. Az előadás kiemelten foglalkozik azokkal a transzgenerációs mechanizmusokkal, amelyek a szülőknél megjelenő problémák, családi diszfunkciók révén vezetnek el a gyermek addikciós tüneteire.

Kulcsszavak: addikciós zavarok, család, transzgenerációs mechanizmusok, genetika, parentifikáció

## **Erős Ferenc**

Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Intézet, Pécs – Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet, Budapest

### **„Ennyi terhes örökség nem marad hatástalan”: F. Gy. a pécsi elmeklinikán**

Előadásomban egy magyarországi zsidó család több generációjának életútját rekonstruálom, a család egyik leszármazottja, F. Gy. textilmérnök feljegyzései alapján. F. Gy. 1948 szeptembere és 1950 februárja között a Pécsi Egyetem ideg- és elmeklinikájának ápolója volt. Eközben „árdrágító visszaélés” bűncselekménye miatt eljárás folyt ellene az uzsorabíróságon. Kórházba kerülése előtt nyolc hónapot már börtönben töltött, ahonnan súlyos szomatikus és pszichés zavarokkal került ki. A klinikán való elhelyezésének célja azonban elsősorban az volt, hogy kiemeljék őt az igazságszolgáltatás keretei közül, és esetét alapvetően elmeorvosi esetként tüntessék fel. A klinika orvosainak, elsősorban K. I. professzornak a segítségével így sikerült elkerülnie másfél éven át a bíróság által követelt „biztonsági őrizetbe helyezést”. F. Gy. édesapja, F. B. a pécsi egyetem köztisztviselője volt, ekkor már nyugalmazott professzora volt. A kórlapok feljegyzései azonban igyekeztek elrejtetni a kivételezettséget, és csupán a pszichopatológiai szempontból kórosnak tekinthető jelenségeket rögzítették.

A pécsi klinika irattárában fennmaradtak F. Gy.-től származó személyes dokumentumok is, köztük versek, versfordítások, levelek, feljegyzések és vázlatok. Mindezek sokoldalú tehetségéről és ambíciójáról, ugyanakkor szüleihez, családjához való konfliktusos viszonyáról tanúskodnak. Egyik feljegyzésében – mintegy „a család bolondjának” szerepét magára vállalva - ironikus formában felméri azt a „terhes örökséget”, amelyet dédapjától, az egyszerű vidéki zsidó szabómestertől, nagyapjától, a kiegyezés utáni korszak magyar és zsidó közéletének ismert szereplőjétől, a nemesi rangra emelt F.A.-tól, majd apjától, a keresztény hitre tért orvosprofesszortól kapott. A magyarországi zsidóság asszimilációját reprezentáló családtörténet végén F. Gy. önmagát mint „harmadik, félresiklott nemzedéket” tünteti fel. 1950. február 23-án F.Gy-t átszállították Budapestre, az Elmebetegek Igazságügyi Biztonsági Intézetébe. További sorsáról csak annyit tudunk, hogy az intézetből kiszabadulva továbbra is a textiliparban dolgozott, de fiatalon, ötven éves kora körül meghalt.

Kulcsszavak: pszichiátriatörténet, zsidóság, asszimiláció, 20. század

## **Mátay Mónika<sup>1</sup> - Trádler Henrietta<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

<sup>2</sup>Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történettudományi Doktori Iskola, Budapest

### **Nyomasztó terhek, kimondatlanságok: a 20. századi történelmi örökség feldolgozása Kőszegen**

Négy évvel ezelőtt indítottuk a Beszélő Házak projektet, melynek keretében az épített örökség szempontjából szinte érintetlenül, épségben megőrzött kőszegi belváros palotáihoz, épületeihez kötődő humán örökséget, élettörténeteket, kapcsolati hálózatokat rekonstruáltunk. A munka első kézzelfogható eredménye a 2019 májusában megjelent Kőszegi történetek, melynek folytatása 2020 tavaszán várható a hozzá csatlakozó, alapkutatásra épülő tanulmánykötettel együtt. A munka során beleszaladtunk abba a problémába, amely előre várható és sejthető volt: a tabusított közelmúlt kibeszéletlenségébe.

Kőszeg 20. századi története, bár a II. világháborús bombázás elkerülte a várost, rendkívül terhelt. A trianoni határrevízió jelentősen érintette, gazdasági, turisztikai helyzete alapvetően megváltozott, a városhatár országhatárrá vált. Az Ottlik regénye kapcsán országos, sőt nemzetközi hírnevet szerzett alreál, különösen a két háború között ellentmondásos intézmény, a katonai elitképző diákja volt egyebek mellett Szálasi Ferenc. Ez lehet az egyik magyarázata, hogy a II. világháború végén a nyilas kormány székhelyül éppen Kőszeget választotta – óriási fizikai és lelki terhet róva ezzel lakosságra. Kristóf Ágota a nemzetközi megbecsültséget és számos díjat nyert regényében, a Nagy Füzetben pontosan érzékelteti a nyomasztó hangulatot. Ez a tény a kőszegi dicsőségfalon szerepel, az apja, Kristóf Kálmán tanító 1948-as, pedofília vádjában folytatott bírósági eljárása azonban oly mértékben nem, hogy abszolút tabunak számít a városban. Ahogy tabusított téma a munkatábor, vagy inkább munkatáborok, a zsidó áldozatok, a kőszegi határban, az erdőben található, mindmáig feltáratlan tömegsírok ténye. A hidegháború, a vasfüggöny kiépítése, a határsávban fekvő városra újabb lelki terheket rótt, családok, barátok számára vált nehezzé és bonyolulttá a leghétköznapibb kapcsolattartás is. A különleges földrajzi helyzet persze politikai következményekkel járt, Kőszeg „veszélyes zónának” számított.

Hogyan lehet feloldani a traumákat, megindítani egy őszintébb, feltáró beszédet, beszélgetést a közelmúlt évszázadról? Milyen szerepet játszhat a tabuk feloldásában a Beszélő Házak vállalkozás?

Kulcsszavak: humán örökség, trauma, tabu, szembenézés, emlékezetpolitika, mikrotörténelem

## **Zana Katalin**

magánpraxis

### **A transzgenerációs atmoszféra: a kollektív társadalmi traumák átörökítésének mélylélektani modellje**

Egy traumatikus esemény emléke, lelki öröksége generációkon keresztül továbbadódik akkor is, ha nincsenek verbális emlékek, ha a leszármazottak elől elhallgatták, eltitkolták a történeteket. Kollégámmal, Bakó Tihamér pszichoanalitikussal arra dolgoztunk ki egy új mélylélektani modellt, az ún. transzgenerációs atmoszférát, hogy az egyén számára feldolgozhatatlan trauma lélektani hatásai miként örökítődnek generációkon át.

Elméletünket a kollektív társadalmi traumák lélektani hatásainak megértésére dolgoztuk ki, amikor a traumatizáltak csoportosan élik át azt, hogy a környezet közömbös, nem akar hallani az őket ért bántalomról, sőt extrém esetben támogatja a bántalmazást, a népirtást. A jelenség azonban nemcsak háborúk, népirtások túlélőiben alakul ki, hanem mindenki, akinek a világban való biztonsága csoportszinten sérül. Ilyen lehet például a bármilyen alapú csoportos kirekesztés, megbélyegzés traumája.

Az emberi közösségből való részleges vagy teljes kirekesztődés feldolgozhatatlan trauma, amely később generációkat kísért és kísért. A tabuvá vált, narratívából kiszorult emlékek továbbadnak, de sokszor szimbolizálatlan formában. Mikor hiányzik a verbális emlékezés, és nincsenek, legalábbis szimbolizált szinten emlékek, az élmények a narratívából kiszorulva más csatornákon adódnak tovább, és a transzgenerációs atmoszféra válhat az emlékezés meghatározó formájává. A modell nem csak abban segíthet, hogy rálássunk, hogy a múlt traumái hogyan hatnak a jelenre, de segíthet értelmezni azt is, ami a jelenben történik.

Előadásomban szó lesz a súlyos trauma lélektani hatásairól; arról, hogy mennyiben más a társadalmi szintű trauma lélektani hatása; milyen tényezők játszanak szerepet a trauma transzgenerációssá válásában; miként történik a transzgenerációs élmények továbbadása a generációkon át; és miként jelenik meg a kollektív társadalmi trauma lelki öröksége a következő generációkban.

Kulcsszavak: emlékezés, kollektív társadalmi trauma, pszichoanalízis, transzgenerációs atmoszféra, nonverbális, transzmisszió



## **Bokor László**

MentalPort Pszichoanalitikus Rendelő, Budapest – Pszichoterápia szakfolyóirat

### **Az Ödipusz-komplexus történeti kontextusba helyezése**

Az Ödipusz-komplexus történelmi kontextusba helyezése gazdagíthatja emberképünket.

Freud a családi kapcsolatrendszer dinamikájának leírásához Szophoklész Oidipusz drámáját vette alapul. Eszerint a gyermek alapvető mentális mozgója, a lamarckizmusra támaszkodva, veleszületetten az ellenkező nemű szülőre irányuló szexuális szenvedély (inceszti ösztön), az azonos neműre irányuló rivalizációs düh (agressziós ösztön) és az emiatti bosszútól való félelem (kasztrációs szorongás, bűntudat) határozza meg. Írásai szerint a családnak megfeleltetett hordában a testvérek fellázadtak az ősapa ellen, megölték, felfalták, és ezáltal felszabadították inceszti impulzusaikat. A gyilkosság miatt bűntudat kasztrációs szorongásként rögzült, amelynek fennmaradását Freud lamarckizmussal magyarázta.

Oidipusz drámáját visszaillesztve a görög mitológia kontextusában a férfivonal felmenőinek olyan traumái tárulnak elénk, amelyek önmagukban felelősek lehetnek az apák és fiaik generációkon átívelő tragikus sorsáért. E traumák mintázatai a görög istenek sorsában is megjelenik. A görög mitológiában Oidipusz maga az istenek leszármazottjának tekinthető. Vajon az általunk Ödipusz-komplexusnak nevezett jelenség miért vált univerzálissá, alapvető szervező erővé a görög mitológiába?

A törzsek kultúrájának antropológiai, etnográfiai és humán etológiai kutatásai alapján vitatható az Ödipusz-komplexus univerzalitása. Az ember a filogenezise során ultrakooperatív fajjává vált, ami evolúciós előnyt biztosított a természetben, és szelektív nyomást gyakorolt az interszubjektív kommunikáció kifinomult formáinak kifejlődésére. Ebben azonban nem a vérségi család trianguláris dinamikája bizonyult meghatározónak, hanem sokkal inkább a közösségen belüli nem szülői gondoskodás létrejötte.

A történelmet kiterjesztve az evolúciós szintre is, emberszabásúak hordájában, amelynek struktúrája eltér a mai családstruktúra felfogásától, bár megfigyelhető az azonos neműek rivalizációja, esetenként életet követelő agresszióvá erősödése, ez azonban nem a gyerekektől indul, hanem a hordavezér hímtől, aki nem feltétlenül a vérszerinti apa.

A fejlődés során a közösségeken belüli vérségi és szociális kapcsolatok dinamikusán változó, és a szövetségek alapját képező alrendszerek között, időről-időre a tömegfolyamatok alapjául szolgáló konfliktusok jelennek meg. Ezen alrendszerek elkerülhetetlen versengése, harca a háborúk elkerülhetetlenségét vetik fel, rámutatva a mi és a más milyenek meghatározásának történelemformáló erejére. E jelenségek az ember csoportlényként történő felfogása mellett felvetik az ember falkalényként – homo cohors – meghatározásának lehetőségét.

Kulcsszavak: Ödipusz-komplexus, történelemelmélet, görög mitológia, evolúció, homo cohors

## **Halmos Károly**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

### **Mentális örökség – szociális viselkedés: az „eltorzult magyar alkat” toposz mérlegelése**

Bibó István 1948-ban megjelent híres tanulmányának (Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem; URL: <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/350.html> ) címében szereplő kifejezés pár első fele önmagában is ismert szófordulattá vált (második felében pedig a magyar történelmet minősíti zsákutcásnak). Magam egy formálódó kutatásról kívánok beszélni. A tervbe vett munka megvilágítása érdekében alkalmas lehet Bibó szófordulatához fordulni, megmutatni, ő annak idején milyen fogalmi jellegzetességeket társított a szóképhez. A fogalmi rekonstrukció alapján könnyebb lehet elmondani, mi is az, ami miatt érdemes lehet ismét a kollektív alkathoz fordulni, de úgy azonban, hogy közben törekszünk a módszertani individualizmus elvének megtartására.

Kifejezetten prezentista megfontolásokból keresem a választ arra, mi lehet az oka, hogy a magyar társadalom tartósan a horizontvesztés, a morális pánik és a közéleti radikalizmus állapotában leledzik. A megfelelő magyarázatnak nem csak a magyarországi társadalom (társadalmak) esetét kell tudnia értelmezni, hanem meg kell felelnie a nemzetközi összehasonlítás követelményeinek is. A szociális fegyelmezés hazánkban kevésbé elterjedt fogalmát az elemzési keretbe vonván vetem föl a vallásosság különböző formáinak szerepét a társadalmi diszkordancia történeti megértésében. A vallásosság fogalmán nem felekezeti és nem is az ateizmus ellentettjét értem.

Kulcsszavak: alkat, vallásosság, szociális fegyelmezés

## **Nagy Ágnes**

Budapest Főváros Levéltára, Budapest

### **Családi irathagyatékok: az írott múlt öröksége**

Előadásomban az örökség fogalmát használva a családi hagyatékoknak a levéltárak látókörébe kerülő részével, a családi irathagyatékokkal foglalkozom, s a családi múltnak a családi irathagyatékokban való megtestesülését teszem vizsgálat tárgyává.

Az alapot Budapest Főváros Levéltárában több mint egy évtizede intenzíven folyó magániratgyűjtés tapasztalatainak áttekintése adja. A terepmunkaként értelmezhető gyűjtési tevékenység, a több tucat családi és személyi irategyüttes értékelése és levéltári rendezése során összegyűlt ismereteink rendszerezést, az eddigi munkánk nyomán kialakult terep feltérképezését, saját gyakorlatunk és tapasztalataink tudományos reflektálását és megfogalmazását kívánják meg.

Első lépésként a családi fondok és az azokat hátrahagyó családok társadalmi-kulturális jellegzetességeit vizsgálom. Olyan összehasonlító adatokat elemzek, mint az irathagyatékok időbeli és generációs kiterjedése; az egyes családok foglalkozási-társadalmi jellege, mobilitási pályája; a Budapestre történő bevándorlás időszaka, generációs kötődése; valamint a származási helyek földrajzi és kulturális megoszlása, jellegzetességei. Céлом, hogy áttekintést nyújtsak azon társadalmi csoportok mibenlétéről, amelyek irathagyatékaikkal megjelennek a levéltár horizontján, feltételezve, hogy a családok jellemzői mintázatot alkotnak, szabályszerűségek figyelhetők meg bennük.

Második lépésként néhány eseten keresztül világítok rá a családtörténet, annak konfliktusokkal és elhallgatással teli, a nemzeti történelem politikailag terhelt eseményeihez kapcsolódó fejezetei, a nemzeti történelem, valamint a családi irathagyatékokban megjelenő írott múlt közötti összefüggésekre. Milyen tipikus nyomokat hordoznak a családi irategyüttesek a 20. századi magyar történelem traumatikusként számon tartott eseményeivel kapcsolatban? Általánosabb szinten pedig vannak-e azonosítható társadalmi-kulturális mintázatai, jellegzetességei az iratokban megtestesülő ősökhöz és az írott családi múlthoz való viszonyulásnak, amely a családi iratokhoz való viszonyban tárgyasul? Feltételezésem szerint a családi múlthoz való viszony a társadalom kulturális jellegzetességeinek és mentális állapotának egyik összetevője, ezért a magániratgyűjtési tevékenység tapasztalatainak összegzése túlmutat a levéltárosi feladaton, és társadalomtudományos megközelítést igényel.

Kulcsszavak: magániratok, családtörténet, családi múlt, nemzedékek, 20. század

## **Keszei András**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Szociológiai Intézet, Budapest

### **Örökség és kollektív emlékezet**

A nyelvtől a széles körben ismert történelmi tényeken át az épített környezetig a velünk élő történelem számos példáját idézhetnénk. A múlt relikviái azonban nemcsak körülvesznek minket, de gondolkodásunkat és viselkedésünket is befolyásolják, így tulajdonképpen bennünk is élnek. Ez az emlékezet működése nélkül nem volna lehetséges. Az egyéni és a kollektív sors egyaránt az emlékekből épül fel, ezek töltik meg érdemi tartalommal az identitás kategóriáját.

Noha kollektív idegrendszer nem létezik, ezért a szó szoros értelmében mindenki csak egyedül emlékezik, az emlékek tartalmát és elsajátítását befolyásoló társadalmi folyamatoknak köszönhetően az emlékezés egyén feletti szintje is megragadható. A kommunikatív közeg, a társadalmi intézmények és a politikai, hatalmi tényezők változatos módon kapcsolódhatnak össze és formálhatják a társadalomban élő múlt képét. A gyorsuló időben egyre távolodó múlt iránti nosztalgia sajátos módon viszonyul a történelemhez. A kollektív és a részben ebből táplálkozó egyéni emlékezet számára az identitás építésében, erősítésében szerepet játszó elemek lesznek a legfontosabbak. Ezeket azonban a társadalom, s így az egyének sem tetszés szerint válogatják ki maguknak. A múlt gazdag valósága többféle módon juthat el a jelen emberéhez, például nemzeti, kulturális örökség formájában. Vajon milyen eséllyel rögzülhetnek az örökség különböző változatai a sok egyéni tudatban és az ezekből összeálló kollektív emlékezetben? Az előadás erre a kérdésre keresi a választ.

Kulcsszavak: kulturális örökség, kollektív emlékezet, társadalmi hatások, identitás

## **Bolgár Dániel**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

### **Magasabb IQ-júk voltak-e a zsidók?**

Manapság meglehetősen népszerűségnek örvendenek azok az elméletek, amelyek szerint egy kicsiny és megvetett nép, ti. a zsidó, azért érhetett el szép sikereket a modernitásban, mert premodern genetikai öröksége előnyös helyzetbe hozta a nem zsidókhoz képest. A magyarázat hívei a zsidó történelmet eugenikai praxisként fogják fel, olyan eseménysornak értelmezik, aminek során a zsidóságból az intelligensebbeknek nagyobb, a kevésbé értelmeseknek kisebb esélyük adódott örökítőanyaguk továbbadására, így a zsidók értelmi fölénybe kerültek a környezetükhöz képest, amit a modern világban szocioökonómai előnyökre váltottak. A teóriát pártoló kutatók azzal igyekeznek alátámasztani, hogy a régmúltban alakult ki a zsidó értelmi fölény, hogy rámutatnak, a zsidók IQ-ja azóta magasabbnak bizonyul a nem zsidókénál, amióta csak léteznek intelligenciatesztek.

Az előadás eltekint annak a kérdésnek a tárgyalásától, hogy a magasabb intelligenciahányados valóban értelmezhető-e minden további nélkül értelmi fölényként. Annak viszont utánajár, hogy a zsidók IQ-ja tényleg magasabbnak bizonyult-e a korai, azaz a holokauszt előtti intelligenciaméréseken. Az előadás először a zsidó IQ mérésének eddig ismeretlen magyarországi történetét igyekszik kinyomozni, majd a korai külföldi (amerikai és londoni) pszichometriai kutatások eredményeit elemzi és összegzi teljességre törekvően. A ránk maradt adatok nem támasztják alá azt az állítást, hogy a zsidók IQ-ja kiemelkedőnek mutatkozott a tesztmozgalom hőskorában.

Kulcsszavak: zsidók, IQ, pszichometria, USA, London, intelligenciateszt

## **Virág Csilla**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történettudományi Doktori Iskola, Budapest

### **„Our alehouse, vagabond & begging minstrelsy I defend not”: a jó és a rossz zene a kora újkori Angliában**

A zenének és a zenehallgatásnak filozófusok, zenészek, zeneelméleti szerzők már az antikvitástól kezdve különleges hatásokat tulajdonítottak: magasba emeli a földhöz ragadt test börtönében élő lelket, megnyugtatja az idegeket, harmóniába hozza a testet és így betegségeket gyógyít stb. Mindezen tulajdonságok a zene harmonikus voltából, az isteni szférával való közvetlen kapcsolatából fakadnak.

Ezen elgondolás, és ez alapján a zene felmagasztalása a kora újkori Angliába is átöröklődött, mellette pedig természetesen megmaradt az antikvitásnak azon gondolata is, hogy a helytelenül hallgatott és játszott zene kifejezetten megrontó erővel bír. A zene gyakran rosszra csábító, erkölcstelen cselekedetekhez kíséretül szolgáló, és így a romlásnak megágyazó dologként jelenik meg. A zenét témájukká tevő értekezések jellemzően továbbra is az antik hagyományból merítenek, mikor a zene erejét dicsérik, így a zene negatív vetületének tárgyalása is lehetne az antik hagyomány átemelése és felhasználása. Ebben mégis egy aktualizálást látunk, ugyanis szinte minden szerző kitér a kortárs, zenét megrontó jelenségekre (templombúcsúk, csavargó zenészek stb.), és ebben az egyébként igencsak megosztott zenével foglalkozó diskurzusok (pl. vallási, morális, szakmai) mind megegyeznek.

Az előadás kora újkori angol nyomtatott szövegek, jellemzően morális értekezések és zeneelméleti traktátusok vizsgálatán keresztül arra keresi a választ, hogy azok a középkori és antik hagyományból mit örökítenek át, és még inkább mit aktualizálnak, vagyis a kortárs elgondolások és népszerű nézetek mennyiben épülnek be az antik forrásokból építkező diskurzusokba.

Kulcsszavak: kora újkor, Anglia, énekmondók, zene, erkölcsök

## **Németh Attila**

Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet, Budapest

### **Öröklött tehetség, öröklött betegség: a Cholnoky fivérek**

A nemesi származású Cholnoky László 32 éven át Veszprém városának főügyésze volt, aki szerette az italt, a nőket és a kártyát. A „nagytermészetű” férfinak nagy könyvtára is volt. Az irodalom iránti érzékét jelezte, hogy ő fordította le először Dumas: Monte Christo grófja c. művét. Az apa kreativitását és szenvedélybetegség iránti hajlamát három fia megörökölte. Az addikciók közül a két író – Viktor (1868-1912) és László (1879-1929) – az alkoholt, a földrajztudós Jenő (1870-1950) a munkamániát „választotta”. A maguk területén mindhárman jelentőset alkottak.

Viktor volt a család nagy reménysége, azonban a rendkívül tehetséges, okos fiú már a diákéveit ívással, kártyázással töltötte. Több nyelven beszélt, ő volt G.B. Shaw első magyar fordítója. Rövidre szabott élete végére országosan ismert novellista lett. Irodalmi körökben felnéztek rá, de önpusztító életformáján nem tudott változtatni.

A második fiú, Jenő tudományos karrierje gyorsan ívelt felfelé. Ázsiai útja során feldolgozta a kínai deltavidékek hidrográfiáját és felfedezett egy nagy lávamezőt Mandzsúriában. 1905-ben kinevezték a Kolozsvári Egyetem földrajz tanszékének élére. 53 könyvet írt, 700 tudományos dolgozata jelent meg. Tudós létére szépírói vénával is rendelkezett. 1912-ben írt egy színdarabot, 1940-ben pedig Körösi Csoma Sándorról egy regényt. Élete utolsó öt éve traumák sorozatából állt. Tragikus körülmények között elvesztette fiatal feleségét, megfosztották akadémiai tagságától, kizárták a Magyar Földrajzi Társaságból. Élete minden értelmét elvesztve egy éven belül meghalt.

A három fiú közül László volt a legkisebb. Biztos hivatalnoki állását feladta abban a reményben, hogy kizárólag az irodalomból meg tud élni. Életének és munkásságának az alkohol volt a vezérfonala. „Cikázott” a kocsma között. Se pénze, se lakása nem volt. Pedig írásait szívesen fogadták az irodalmi lapok. Sikerét a *Nyugat*-ban megjelent két elbeszélése alapozta meg. Mindkettő szánalomra és szeretetre méltó alkoholistáról szól, amilyen ő maga volt. Így válhatott Cholnoky László az alkoholisták lelki világának leghitelesebb ábrázolójává.

Összefoglalva: Kreativitásra és az alkoholizmusra való hajlam már megjelent az apánál, aki még nem tekinthető sem alkoholfüggőnek, sem írónak. Két fia – Viktor és László – mindkét vonalon túlszárnyalta. Igazi írók és igazi alkoholisták lettek. A harmadik fiú tudósnak és írónak egyaránt kiváló volt, de függőségéből neki is kijutott. Ez pedig a munkamánia, amely szintén egy addikció.

A Cholnoky családban így akcentuálódtak a gének az utódokban.

Kulcsszavak: Cholnoky, kreativitás, addikciók, öröklés

## **Turbucz Dávid**

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest

### **Horthy Miklós önképe: a vezér és kultusza**

Az első világháború után számos európai államban alakultak ki vezérkultuszok, így Magyarországon is. Horthy Miklós személye körül 1919 és 1944 között létezett ilyen kultusz. A vezérkultuszok, mint politikai jelenségek több szempontból is vizsgálhatók: elemezhető a kultuszépítés folyamata, ennek eszközei, alkalmi, ahogyan a vezérkép is. Vizsgálható, hogy kik és miért vettek részt a kultusz építésében, ahogyan a kultusz hatása is elemezhető. További elemzési lehetőség, hogy a kultusz miként hatott a vezér önképére és személyiségére.

Előadásomban ezt a kérdést kívánom bemutatni. Az 1919 és 1944 közötti korszak egészére tekintettel elemzem, hogyan is hat(hat)ott a vezérkultusza Horthy Miklóstra. Azonban az 1944-es évvel, a német megszállás időszakával hangsúlyosabban foglalkozom, mert ehhez az időszakhoz – az előadás témájához kapcsolódóan – több forrással rendelkezünk, mint a korszak egyes korábbi periódusaihoz. Emellett a volt kormányzó tevékenységével kapcsolatos aktuális tudományos és közéleti viták is elsősorban a német megszállás alatt történetekkel függenek össze.

Előadásom konklúziója, hogy 1944. március 19-én, a német megszállás napján Horthy a vezérkultusza hatása eredményeként sem mondott le, így emiatt is vállalta a németekkel való együttműködést március 19-ét követően. Ugyanis ő maga és a közvetlen környezete is a – meglehetősen irracionális – vezérkép meghatározó elemeihez nyúlt azokban a sorsdöntő napokban, így indokolta a döntéseit, illetve így igyekeztek a döntéseit befolyásolni. A személyisége ugyan nem torzult el annyira, mint Hitleré, aminek okai Hitler és Horthy eltérő személyiségében, illetve a kultuszaik közötti különbségekben ragadhatók meg, de saját kultusza hatása alól ő sem tudta magát kivonni. Emiatt 1944-re a kultuszának foglya lett.

Kulcsszavak: Horthy Miklós, vezérkultusz, vezérkép, önkép, 1944



## **Borgos Anna**

Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézet, Budapest

### **A pszichoanalitikus(női) identitás átalakulása a háború utáni Magyarországon**

Az előadás a magyar női pszichoanalitikusok első generációjának II. világháború utáni pályáját vizsgálja. Hogyan találták meg helyüket (az itthon maradók) az alapjaiban megváltozott szakmai és politikai környezetben, milyen lehetőségekkel és korlátokkal szembesültek, milyen stratégiákat és pozíciókat kerestek és találtak? Hogyan módosította a megváltozott közeg különféle (női, baloldali/kommunista, zsidó, pszichoanalitikus) identitásaik súlyát és jelentését? Mit és hogyan tudtak megőrizni a pszichoanalízis elméleti és gyakorlati rendszeréből, szellemi hagyományából, illetve milyen más területek felé orientálódtak? Az előadás a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület 1949-es feloszlásától az 1970-es években meginduló úrainstítményesülésig terjedő időszakot vizsgálja, néhány jelentős női analitikus (elsősorban Hajdu Lilly, Hermann Alice és Rotter Lilián) háború utáni pályáján keresztül.

Kulcsszavak: pszichoanalízis, nők, ideológia, identitás, terápia, pedagógia

**Vincze Orsolya – Jenei Dániel**

Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Intézet, Pécs

**A kollektív emlékezet kifinomult narratív kompozíciós és egyéb nyelvi stratégiái**

A csoport történetei a csoportos események élménytartalmának hordozói. Amellett, hogy a közösen osztott és áthagyományozott csoporttapasztalatok és ismeretek forrása, biztosítják a folytonosság tudatát és a csoporthoz való tartozás pozitív élményét. Az identitáspolitika és a társadalomban reálisan élő identitásszükségletek együttesen határozzák meg, hogy miként látjuk saját történelmünket. Előadásunkban amellet érvelünk, hogy a nyelv, különös tekintettel a történetek „nyelvezetére”, hasznos eszköz a csoport identitáspolitikája számára. A történetek kompozíciós-nyelvi jegyei olyan eszközök, amelyekkel a csoport az eseményeket maga számára elfogadható módon reprezentálja.

Kulcsszavak: kollektív emlékezet, narratívum, identitáspolitika, nyelvi stratégiák

## **Agora Zsuzsanna**

Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Intézet, Pécs

### **„Az el nem múlt múlt” öröksége: a kollektív narcizmus transzgenerációs hatásai Németországban történeti-pszichológiai megközelítésben**

Az előadás címében szereplő idézet utalás Ernst Nolte híressé vált esszéjére, amely a német történészvita (1986/87) kirobbanását eredményezte. A neves történész arról akarta meggyőzni az olvasóit, hogy Auschwitz ugyanabból az élményből fakadt, mint amit egykor a náciák átéltek: az „el nem múlt múlt” (bolsevik kegyetlenségeinek) élményéből. Ezzel szemben a Frankfurter iskola képviselői a német emlékezéskultúra legnagyobb akadályát a kollektív narcizmus struktúráinak továbbélésében látták.

Előadásomban a kollektív narcizmus transzgenerációs vonatkozásait vizsgálom a 20. századi német múlt eseményeinek kapcsán. A szociálpszichológiai szakirodalomban a kollektív narcizmus transzgenerációs hatása legalább hat területen tematizálódott:

1. A náci ideológiai indoktrináció „hagyatéka”, és a háború utáni német demokrácia veszélyforrása
2. Az évszázados kontinuitást mutató antiszemitizmus egyik forrása
3. A kollektív gyász útjában álló akadály
4. A nagycsoport regressziójának következménye
5. A külső csoportok által elkövetett bűnök megbocsájtásának akadály
6. A csoportstátusz emelését szolgáló stratégia

Az elméleti háttér felvázolását követően szeretném bemutatni a kollektív narcizmus nyelvi jegyeinek azonosítására irányuló empirikus kutatásaim eddigi eredményeit is. Doktori dolgozatomban a német történelem egyik traumatikus eseményének (Versailles-i béke) reprezentációját vizsgálom meg NDK és NSZK történelemtankönyvekben. A kutatás még folyamatban van, de a részeredmények bemutatása és megvitatásának lehetősége nagy örömmre szolgálna és kutatói munkámat nagymértékben segítené.

Kulcsszavak: kollektív narcizmus, német emlékezés-kultúra, német nemzeti identitás

## **Novák Veronika**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

### **Eltitkolt örökség: bosszúállás és reprezentációi a 15-16. századi Franciaországban**

A középkor végén és a kora újkor elején a bosszúállást törvény tiltja a francia királyságban, mégpedig egyre szigorúbb törvények. Ennek ellenére elfogadott társadalmi gyakorlatnak számított az önbíráskodás, az egyéni és a családi becsület végletekig vitt védelme, az akár több generációt érintő családi viszályok ismételt erőszakos rendezése (lásd erről többek között Claude Gauvard vagy Stuart Carroll munkáit). Ez az ellentmondásos helyzet azt eredményezte, hogy a vérbosszú történeteket igen tudatosan öntötték formába annak függvényében, hogy milyen célokat szolgáltak. A krónikák, mint például Pierre de l'Estoile 16. század végi feljegyzései, a véres részletekre helyezték a hangsúlyt, és külön hangsúlyozták az apáról fiúra szálló becsületbeli ügyek különlegességét. A kegyelemlevelekben (lettres de rémission, Archives nationales, Trésor des chartes, série JJ) viszont a királyhoz folyamodók nem vallhatták be, hogy bosszúból ölték meg ellenfeleiket, hanem igyekeztek minél spontánabb konfliktusként, önvédelemként vagy balesetként bemutatni azokat az összeütközéseket, amelyekért a király feloldozását kérték. Mivel azonban a kegyelmet az áldozat családjával is el kellett fogadtatni, a konfliktusok elbeszélése valamilyen módon mégis tükrözte az események kínosabb részeit is, ám ebben az igazság és a társadalmi elvárások mellett szerepet játszottak a helyi erőviszonyok vagy éppen a felek megállapodásának részletei is.

Az elemzésben azt vizsgálom meg, hogy milyen módokon jelenik meg az örökölt ellenségeskedés, a hosszabb időre visszanyúló, esetleg egész rokonságokat érintő viszálykodás a különféle narratív forrásokban. Ha egyes forrásokban a bosszú kifejezést kerülik is, számos kifejezés, fordulat visszatérően megjelenik a szövegekben, amelyek a korszak értékrendjére reflektálva utalnak a társadalmi gyakorlatra. Így a gyűlölet, az ellenségesség, a hazugság, a becsület és a szégyen általánosabb fogalmai ezekben a történetekben speciális jelentést kapva fémjelzik a régi konfliktusok, örökölt viszályok rendezési kísérleteit.

Kulcsszavak: bosszúállás, 15-16. század, kegyelemlevél, krónika, becsület

## **Szívós Erika**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

### **Utcanevek és utcanév-változások: térpolitika, érzelmi kötődés és generációs azonosulás**

Az utcanévek, közterület-elnevezések a 19. század második felétől megbízható barométerként jelezték az éppen fennálló politikai rendszerek értékrendjét és az adott korszak hivatalos történelemszemléletét Magyarországon és a régió más országaiban egyaránt. A rendszerváltozásokat követően a berendezkedő új rendszerek első dolga volt, hogy az utcanéveket lecseréljék, illetve hogy bizonyos kiemelt utakat, tereket, közterületeket saját ideológiájuknak megfelelő nevekkel ruházzanak fel. Az utcanév-változások természetesen soha nem elszigetelten történtek és soha nem jártak egyedül: szobrok, emlékművek eltávolítása, illetve átalakítása, új emlékművek felavatása, közintézmények neveinek megváltoztatása, épületek funkcióváltása kísérte ezeket. Az „újrakódolt” városi térben zajló események, ünnepek, politikai rítusok, megemlékezések szintén hozzájárultak a jelentősebb terek és útvonalak szimbolikus el- és visszafoglalásához.

Az új rendszerek az utcanév-változtatásokkal nem pusztán saját erejüket kívánták demonstrálni. Törekedtek arra is, hogy az állampolgárokkal elfogadtassák az általuk képviselt világnézetet, az emberek mindennapi életének (és ünnepnapjainak) részévé tegyék az új korszak hőseit és jelképeit, és a városiak helyi kötődéseinek, lakókörnyezetének „átkódolásával” egyfajta érzelmi viszonyulást alakítsanak ki az új renddel szemben. (A legitimációs stratégia része volt ugyanakkor az is, hogy az örökség, a tradíció egy részét mindig tiszteletben tartották: az utcanévanyag jelentős része – vagy a régi nevek semlegessége, vagy „értékálló” volta, vagy pedig az új rendszerek következtelenségei miatt – meglepően stabil maradt a 20. század folyamán.)

Az utcák el- és átnevezéseit az utókor általában magukért beszélő, kész tényekként kezeli, és mindig a fennálló, illetve újonnan berendezkedő hatalom szimbolikus politikájának tulajdonítja. A budapesti Oktogon tér 1936-ban Mussolini tér lett, 1945-ben megint Oktogon tér, 1950-ben November 7-e tér, majd 1990-ben ismét Oktogon – és pont. Kevés szó esik az utcanévadások és utcanév-változások aktorairól és körülményeiről, más szóval azokról a helyzetekről és hatalmi játszmákról, amelyek közepette az átnevezések történtek. Hajlamosak vagyunk továbbá azt gondolni, hogy az utcanévadást mindig felülről kényszerítette ki a fennálló hatalom, az ellenállás lehetősége pedig a semmivel volt egyenlő, főleg ami a lakosságot, az egyszerű városiakat illeti.

Az előadás a fenti feltételezésekre reflektál. Fókuszában az utcanévekhez és utcanév-változásokhoz való kollektív és egyéni viszony áll; a példákat pedig Budapest utcanéveinek 20. századi története szolgáltatja.

Kulcsszavak: térpolitika, utcanévek, rendszerváltozás, 20. század

## **Kunt Gergely**

Miskolci Egyetem BTK Történeti Intézet, Miskolc

### **Egy tébolyult szász politikai és nemzeti identitásai, avagy a huszadik század görbe tükre**

Egy elmebeteg önéletírását és leveleit – egy sajátos múlt- és önértelmezésnek tekintve –, azt tárom fel, hogy egy sérülékeny személyiség miként reagált a huszadik században oly gyakran változó politikai rendszerekre, és az azokkal együtt járó kikényszerített identitásváltozásokra. Azokat képzeleteinek sajátos szűrőjén keresztül értelmezve minként lett egy erdélyi szász, a nemzetiszocialistáknál is náciabb, majd Rákosinál is nagyobb kommunista.

Johannes O. 1900-ban született az erdélyi Bolkácson német anyanyelvű, evangélikus szász családban. Az elemi helyben, míg a gimnázium első négy osztályát Medgyesen végezte, 1915-től a kismartoni császári és királyi katonai főreáliskolába járt. Az első világháborút követően Magyarországra költözött, és katonaként szolgált. 1921. augusztus 20-án avatták fel a Ludovika elvégzését követően a honvéd tüzérségnél hadnaggyá. 1936-ban századosként szerelt le és vonult nyugdíjba.

Tévesnek minősített képzeleti miatt számos alkalommal zárták börtönbe, majd később elmeorvosintézetbe. Elsőként 1942-ben esett elmeorvosi vizsgálaton át, az ekkor született szakvélemény szerint elmebeteg, de nem közveszélyes. Ennek következtében szabadon bocsátották, azonban a Horthy-rendszer nyílt bírálata miatt 1944 februárjában újra letartóztatták, de a német megszállás után kiengedték. 1947-ben politikai berendezkedést bíráló megnyilvánulásai miatt az ÁVH tartóztatta le, és tartották fogságban az Andrássy út 60-ban, innentől kezdve rövidebb-hosszabb megszakításokkal 1957-ig volt különféle elmeorvosintézetek lakója. A hatvanas években, amikor újra összeütközésbe került az állandó levélírása miatt a hatóságokkal, már önfenntartásra képtelen idős nyugdíjasként a szociális otthon lakója volt.

Kulcsszavak: szászok, paranoia, önéletírás, kommunizmus, nemzetiszocializmus

## **Papp Barbara**

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Történeti Intézet, Budapest

### **Pszichoterapeuták beszélnek (?)<sup>1</sup>**

Az elmúlt három évben *Élettörténet és pszichoterápia* címmel végeztem kutatást, melynek fő célja kettős volt. Egyrészt vizsgáltam a pszichoterápia történetét a Kádár-korszakban, különösen annak második felében – vagyis a pszichoterápia, a pszichoterápiás intézményrendszer újjáéledését, feltámadását a tetszalott pozícióból. Másrészt a pszichoterapeuták saját, személyes történeteit, narratívumait ugyanebből a korszakból, pontosabban a hivatásválasztásuk háttérében álló tényezőket: motívumok, életkörülmények, preferenciák, hátráltató tényezők.

A kutatás egyik forráscsoportját a pszichoterapeutákkal készített interjúk jelentették. Ezekből az interjúkból természetesen számos olyan jelenséget megismerhettem, melyeket az „oral history” eszközkészlete révén sohasem tapasztalhattam volna meg. A nagy nyereség mellett sok kérdéssel is szembesülnöm kellett. Interjúalanyaimat bizonyos titkok vették körül, pontosabban olyan történetek, amelyeket nem szívesen osztottak meg, vagy éppen nem szívesen láttak volna nyomtatásban. Ezt természetesen kell tekintenünk, hiszen életünk intim részleteit (családi kapcsolatok, otthoni körülmények) általában nem szívesen tárjuk fel idegennek. A 20. századi magyar történelemre vonatkozóan különösen fontos és nemegyszer indokolt az óvatosság, hiszen olyan valakiről is kiderülhet – és a pszichoterápiás szakmán belül ki is derült már- ügynök, besúgó múltja, akiről legközelebbi munkatársai sem tudták az igazságot. Interjúalanyaim még ma sem tudhatják pontosan, hogy pl. kik és milyen mélységben érintettek e kérdésben - ami további óvatosságra inthette őket mind saját szakmai és politikai szerepükről beszélve, mind kollégáik tevékenységét értékelve. A pszichoterapeutáknál pedig, különösképpen a dinamikus szemléletűeknél, további nehézséget okozott a neutralitás és az absztinencia követelménye. Figyelemmel kellett lennünk arra, hogy semmi olyan ne jelenhessék meg a pszichoterapeutáról, amelynek révén esetleg megzavarjuk az áttételi – viszontáttételi folyamatokat. Az interjúzás és annak feldolgozása tehát számos etikai és módszertani kérdést vet fel.

Kulcsszavak: oral history, kutatómódszertan, pszichoterapeuták, állambiztonság, Kádár-korszak

---

<sup>1</sup> Az előadás az NKFIH PD\_2016. 121103. sz. projekt támogatásával valósult meg.

## **Molnár Eszter Edina**

Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest

### **A sajtó teljes elköteleződésének mítosza: a sajtó megosztottsága az 1914-es júliusi válság ideje alatt**

Nehéz lenne vitatkozni azzal az állítással, hogy nagyjából 1914 augusztusától gyakorlatilag a hazai sajtó egésze a háború támogatása mellett kötelezte el magát, sőt mi több, aktívan kivette a részét a propagandából is. A kivételt jelentő néhány kis nemzetiségi lapot betiltotta a július végén életbe lépő cenzúra, s ezzel láthatatlanná váltak; azaz a korabeli hírlapolvasóhoz csakis a lelkesedés hangjai juthattak el.

A horizontot kissé kiszélesítve azonban már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet. A merénylet és a hadüzenet közti egy hónapban ugyanis a hazai sajtóélet összehasonlíthatatlanul heterogénebb képet mutatott, mint a háború első felében bármikor. Amikor a kormánypárti sajtó már az uszító cikkeket ontotta magából, az országos napilapok közül a polgári radikális Világ, a radikális függetlenségi Magyarország és a szociáldemokrata Népszava még határozottan a háborúval szemben foglalt állást. Azzal azonban, hogy végül maguk is beálltak a propaganda szolgálatába, valóban azt a téves látszatot kelthették a kortársakban és az utókorban is, hogy végre belátták tévedésüket és valóban a háború pártjára álltak. A háborús sajtó utólagos megítélését végső soron ez az uniformizált hangvétel határozta meg.

Ennek az átmeneti időszaknak a vizsgálata lehetőséget adhat arra, hogy fel tudjuk mérni – még ha nem is számszerűen – a háború valóságos kezdeti támogatottságát az író/újságíró értelmiség részéről: ezek a cenzúrától még mentes júliusi lapszámok sokkal többet árulnak el arról, hogy valójában hogyan vélekedtek a háborús kormányzati politikáról és egyáltalán hogyan viszonyultak a háború közelgő réméhez.

Az előadásban a három napilap hangvételének időbeli változásait vizsgálom meg, szorosan a történelmi helyzet alakulásának függvényében. Mi történhetett valójában? Pontosan milyen szerepet játszott a cenzúra a háborúellenes sajtó elnémulásában és irányváltásában? Milyen egyéb körülmények befolyásolták a lapok attitűdjét? Esetleg valóban a háborúellenes gondolkodás gyökeres megváltozásáról volt szó? Hogyan változott a cikkek hangulata a szerb és az orosz hadüzenetek után? Milyen alapokon állt az egyes lapok háborúellenessége? Hogyan történt meg a váltás a háború ellenzése és támogatása között?

Kulcsszavak: első világháború, sajtó, háborúellenesség, lelkesedés, propaganda, cenzúra